

שים לב: מן השאלות שתענה עליהן, לפחות שתי שאלות חייבות לכלול קטע מקור.

פרק ראשון (20 נקודות)

בפרק זה ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת:

בית שני (שאלות 1-3)

או

ערים וקהילות בימי הביניים: בגדד (שאלות 4-6) או פראג (שאלות 7-9)

ממדינת מקדש לעם הספר — בית שני (20 נקודות)

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 1-3.

1. מקור — מירושלים ליבנה

א. לפניך קטע מקור ובו שיחה בין רבן יוחנן בן זכאי לבין רבי יהושע לאחר חורבן בית המקדש.

פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו, וראה בית המקדש חרב.
אמר ר' יהושע: אוי לנו על זה שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עוונותיהם של ישראל.
אמר לו [ריב"ז]: בני, אל ירע לך. יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה.
ואיזה זה? גמילות חסדים. שנאמר 'כי חסד חפצתי ולא זבח' (הושע ו', ו').
(אבות דרבי נתן, מהדורת שכטר, נוסח א', פרק ד')

על פי הקטע, הצג את המשבר שנוצר בחברה היהודית בעקבות חורבן בית המקדש, והסבר

את דרך ההתמודדות שהציע רבן יוחנן בן זכאי. (12 נקודות)

ב. הצג את אחד ממוסדות ההנהגה של חכמי יבנה, והסבר את התרומה של מוסד זה לעיצוב

חיים יהודיים בלי מקדש. (8 נקודות)

2. הממלכה החשמונאית

- א. בתקופת ממלכת החשמונאים פעלו השליטים החשמונאים כדי להרחיב את שטחי שלטונם. הסבר את המניעים למדיניות זו, והבא דוגמה אחת למימוש של מדיניות זו. (10 נקודות)
- ב. הסבר את הנסיבות שהביאו את השליטים החשמונאים לתמרון בין הכוחות המדיניים שפעלו באזור. הבא דוגמה אחת. (10 נקודות)

3. "המרד הגדול"

- א. הסבר שני גורמים למרד הגדול: גורם אחד הקשור להתנהלות של הנציבים הרומים, וגורם אחד הקשור לתהליכים שהתרחשו בחברה היהודית. (10 נקודות)
- ב. הסבר את הנימוקים של המתנגדים למרד הגדול. (10 נקודות)

/המשך בעמוד 4/

ערים וקהילות בימי הביניים (20 נקודות)

ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת: בגדד או פראג.

עיר מדגימה – בגדד

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 4-6.

4. מקור – בגדד מרכז תרבותי, מוסלמי ויהודי

א. לפניך קטע המתאר את פריחת התרבות בח'ליפות המוסלמית.

המגע עם הפרסים ועם עמים אחרים בעלי תרבות עודד את הערבים ליצירה פוריית, אוצרות התרבות ההלניסטית [היוונית הקדומה], ולימים אף של התרבות הפרסית, תורגמו לערבית ונקלטו על ידי הערבים. השפעתן של התרבויות האלו ניכרת ביצירה המקורית בערבית [...] מחקרי הדקדוק, שבהם נתקלו הערבים, עוררו אותם לפתח את הדקדוק הערבי והפרשנות הערבית מתוך כוונה להעמיק את הבנת הקוראן [...] לימים עסקו בתיאור ההיסטוריה הערבית והעולמית. מחקר הגאוגרפיה והאסטרונומיה סייע למוסלמים למצוא בכל מקום את ה"קבלה" – כיוון התפילה למכה [...] תפילת צהריים משותפת במסגד נתנה למוסלמים הזדמנות לפתח את תורת הנאום. השפיע בחלק הראשון של התקופה העבאסית ונדבנות של השכבה השלטת חברו יחדיו לתמיכה באנשי הספר. תנועת התרגום הגיעה לשיאה בימי העבאסים. (מעובד על פי זיו, מ', בן ששון, ח"ה ולנדאו, י"מ [תשל"ט]. דברי הימים. כרך ב', תל אביב: יובל ענ" 37-38)

הסבר שני גורמים שסייעו לפריחת התרבות והמדע בבגדד ובאים לידי ביטוי בקטע.

על פי מה שלמדת, כיצד סייע הפיתוח של ייצור הנייר בבגדד לפריחת התרבות והמדע בעיר? (12 נקודות)

ב. הסבר את ההשפעה של התרבות המוסלמית על התרבות היהודית בבגדד בימי הביניים.

בסס את תשובתך על דוגמאות משני תחומים.

(8 נקודות)

5. העיר המוסלמית והיהודים בה

- א. הסבר את הגורמים שסייעו לייסודן של ערים חדשות באימפריה המוסלמית בימי הביניים.
(10 נקודות)
- ב. מה היה המעמד המשפטי של היהודים בח'ליפות המוסלמית? הסבר יתרון אחד וחסרון אחד של מעמד זה. (10 נקודות)

6. ההנהגה היהודית בח'ליפות המוסלמית

- א. הצג שניים מן המאפיינים (העקרונות) שעיצבו את מבנה ההנהגה היהודית בח'ליפות המוסלמית, והדגם אחד מהם. (10 נקודות)
- ב. הסבר את תרומתו של הרב סעדיה גאון לעם היהודי בתחומים שונים. (10 נקודות)

/המשך בעמוד 6/

עיר מדגימה – פראג

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 7-9.

7. מקור – התפתחות העיר פראג

א. לפניך קטע המתאר את ייסוד האוניברסיטה בפראג מתוך כרוניקה של התקופה.

בשנת 1348 [...] הקים המלך קרל אוניברסיטה בעיר פראג. נוסף על כך נתן [...] זכויות יתרות למתלמדים בה. אף זימן מארצות שונות מורי הוראה בתאולוגיה [לימודי דת], דוקטורים בחוקי הכנסייה ונבונים דבר, מנוסים ומשכילים במדעים המיוחדים [...] דאג שמורי ההוראה [...] יקבלו שכר קצוב בתדירות, מדי שנה בשנה. כך נוסדה בעיר פראג אוניברסיטה שלא נמצאה כדוגמתה בכל ערי אשכנז. והיו באים ומתכנסים בה מתלמדים מארצות נכר כגון אנגליה, צרפת, לומברדיה, הונגריה ופולין וכן מארצות שכנות, וביניהם גם בני אצילים ונסיכים. בזכות האוניברסיטה יצא שמה של פראג לתהילה, ונודעה בארצות נכר. עד כדי כך, שמרוב המונם של המתלמדים התייקרו החיים במידה יתרה; כל כך נתרבו במניין ההמונים שנתלקטו לכאן ללימוד.

(מעובד על פי זיו, מל, בן ששון, ח"ה ולנדאו, י"מ [תשל"ט]. **דברי הימים**. כרך ב', תל אביב: יובל, עמ' 118-119)

הסבר על פי הקטע את התרומה של האוניברסיטה שהקים המלך קרל להתפתחות של העיר פראג בתחומים שונים. (10 נקודות)

ב. הסבר שני גורמים שערכו את ההתפתחות של העיר פראג עד סוף המאה ה-16. (10 נקודות)

8. העיר הנוצרית והיהודים בה

- א. הסבר את הגורמים שסייעו לייסודן של ערים חדשות באירופה הנוצרית בימי הביניים.
(10 נקודות)
- ב. מה היה המעמד המשפטי של היהודים בעיר הנוצרית? הסבר יתרון אחד וחסרון אחד של מעמד זה. (10 נקודות)

9. הקהילה היהודית בפראג

- א. הצג ביטוי אחד למתח שהיה בין התושבים היהודים ובין התושבים הנוצרים בעיר פראג, והסבר שתי סיבות למתח זה. (10 נקודות)
- ב. הסבר את תרומתו של המהר"ל מפראג לקהילה היהודית באירופה בתקופתו, בתחומים שונים. (10 נקודות)

/המשך בעמוד 8/

פרק שני – לאומיות וציונות (30 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 10-13 (לכל שאלה – 15 נקודות).

10. מקור – המאבק למימוש יעדים לאומיים

א. עיין בנספח שבו מוצגים בול ותצלום של ארגון "השומר".

הצג שניים מן המאפיינים והמטרות של ארגון "השומר" (סך-הכול שניים).

הסבר כיצד כל אחד מהם בא לידי ביטוי בבול ובתצלום שבנספח. (8 נקודות)

ב. הסבר כיצד סייע המאבק הצבאי או המאבק הדיפלומטי לתנועה הלאומית באחת מן

הארצות האלה: יוון, פולין, איטליה, גרמניה. (7 נקודות)

11. צמיחת התנועות הלאומיות

א. יש הטוענים שתנועת ההשכלה הייתה גורם מרכזי שהשפיע על צמיחת התנועות הלאומיות

באירופה במאה ה-19, ויש הטוענים שהתנועה הרומנטית הייתה גורם מרכזי שהשפיע על צמיחה זו.

הצג את עמדתך בעניין זה, והבא שני נימוקים. בתשובתך התבסס על עובדות היסטוריות.

(9 נקודות)

ב. הסבר שני גורמים ייחודיים שהשפיעו על צמיחת התנועה הציונית.

(6 נקודות)

12. מנהיגים ואישים בתנועות הלאומיות

א. הצג את המאפיינים של מנהיגי התנועות הלאומיות באירופה במאה ה-19.

(6 נקודות)

ב. הסבר את תרומתו של הברון רוטשילד או את תרומתו של אליעזר בן-יהודה ליישוב היהודי

בארץ-ישראל. בסס את תשובתך על שתי דוגמאות. (9 נקודות)

13. הקונגרס הציוני והצהרת בלפור

א. הצג אחת מן המסגרות הארגוניות שהקימה התנועה הציונית בעקבות הקונגרס הציוני

הראשון, והסבר את תרומתה של מסגרת זו לקידום המטרות של התנועה הציונית.

(7 נקודות)

ב. בתכנית בִּזל ובהצהרת בלפור נעשה שימוש במושג "בית לאומי" במקום המושג "מדינה".

הסבר מדוע נמנעו הציונים משימוש במושג "מדינה" בתכנית בִּזל, ומדוע נמנעו הבריטים

משימוש במושג "מדינה" בהצהרת בלפור. (8 נקודות)

היסטוריה, חורף תש"ל, מס' 022281

נספח לשאלה 10: בול ותצלום של ארגון "השומר"

בול

(<https://he.wikipedia.org> באתר "השומר" מתוך הערך: "השומר" באוקטובר 2016)

תצלום

(נאור, נר ונלעד, ד', ארץ ישראל במאה העשרים, מיישוב למדינה 1900-1950, תל אביב: משרד הביטחון, עמ' 52)

פרק שלישי – המאבק על הקמת מדינת ישראל (25 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 14-16.

14. מקור – מלחמת העצמאות

- א. עיין במפה שבנספח, המתארת את פלישת צבאות ערב לישראל (מאי 1948).
הסבר כיצד שניים מן הקשיים של מדינת ישראל בחודשים מאי-יוני 1948 באים לידי ביטוי במפה. (13 נקודות)
- ב. הצג שניים מן ההישגים של מדינת ישראל בסיום המלחמה, והסבר מדוע החליטה מדינת ישראל לסיים את הלחימה. (12 נקודות)

15. המאבק של היישוב היהודי בבריטים (1945-1947)

- א. הסבר מדוע שינתה הנהגת היישוב היהודי את מדיניותה כלפי בריטניה לאחר סיום מלחמת העולם השנייה, והצג דוגמה אחת המבטאת שינוי זה. (12 נקודות)
- ב. הסבר על מה הייתה המחלוקת בין ההגנה ובין האצ"ל והלח"י, והצג טיעון אחד של כל אחד מן הצדדים במחלוקת זו. (13 נקודות)

16. העברת שאלת ארץ-ישראל לאו"ם

- א. הסבר את ההשפעה של "המלחמה הקרה" על עמדת ברית המועצות אז על עמדת ארצות הברית בדיון על שאלת ארץ-ישראל באו"ם.
הצג את הפעילות הדיפלומטית של היהודים לגיוס תומכים בתכנית החלוקה. (13 נקודות)
- ב. הצג את עיקרי התוכן של החלטת האו"ם שהתקבלה בכ"ט בנובמבר 1947 בנוגע לשאלת ארץ-ישראל.
הסבר מדוע התקבלה החלטה זו בשמחה ביישוב היהודי בארץ-ישראל. (12 נקודות)

פרק רביעי — סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל (25 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-19.

17. מקור — גורל היהודים בארצות האסלאם

א. לפניך קטע מנאום של מלך מרוקו, מוחמד החמישי, לבני עמו כמה ימים לאחר ההכרזה על הקמת מדינת ישראל.

רבאט, 23 במאי 1948

זה כמה ימים מאז שפרצה המלחמה בפלשתיין [ארץ ישראל] ארץ קדושה, לאחר שהערבים נואשו מלשכנע את הציונים לוותר על הרעיון להשתלט על הארץ הזו ולגרש ממנה את תושביה. המדינות החברות בליגה הערבית מצאו עצמן מחויבות לפלוש לפלשתיין הקדושה כדי להגן על תושביה ולמגר את התוקפנות הבלתי מוצדקת של הציונים. [...] אין בכוונת הערבים להרע ליהודים ואין הערבים רואים בהם אויבים. מטרתם היחידה היא להגן על ירושלים ולהשיב על כנו את השלום והצדק לארץ הקודש תוך שמירה על המעמד שהוענק דרך קבע ליהודים מאז הכיבוש המוסלמי. מסיבה זו אני מצווה לנתינים המוסלמים שלא להיגרר להסתה בעקבות מעשיהם של היהודים נגד אחיהם הערבים בפלשתיין, ולא לבצע מעשה כלשהו העלול לשבש את הסדר וביטחון הציבור. הם צריכים לדעת כי יהודי מרוקו, שהשתקעו לפני מאות שנים בארץ הזאת שהעניקה להם את חסותה [...] העידו על תמיכתם ללא סייג בכס המלוכה המרוקאית, שונים הם מהיהודים העקורים שפנו מכל קצוות תבל לפלשתיין בכוונה להשתלט עליה. שלא בצדק ובשרירות לב. אני מצווה גם לנתיני היהודים שלא לשכוח שהם מרוקאים אשר חיים תחת חסותנו וכי [...] זכו להגנה הטובה ביותר מצדנו על האינטרסים והזכויות שלהם. לפיכך הם צריכים להימנע מכל מעשה שיש בו כדי לתמוך בתוקפנות הציונית או להפגין סולידריות כלפיה, משום שבכך הם יפגעו בזכויות המיוחדות המוענקות להם כשם שיפגעו באזרחותם המרוקאית. אני סמוך ובטוח שאתם, המרוקאים כולכם ללא יוצא מן הכלל, תיענו בחיוב לקריאה זו כדי שהסדר הציבורי במולדת היקרה שלנו יכובד ויישמר.

(מנובד על פי סעדון, ד' [תשנ"ה]. 'המרכיב הפלשתיני' בהתפרצויות אלימות בין יהודים לבין מוסלמים בארצות האסלאם, פעמים, 63, עמ' 118-119)

- על פי מה שלמדת, מה הייתה ההשפעה של מלחמת העצמאות על היחסים בין היהודים ובין המוסלמים בארצות האסלאם?
- הסבר כיצד השפעה זו באה לידי ביטוי בקטע שלפניך. בסיס את תשובתך על שתי דוגמאות מן הקטע.

(13 נקודות)

ב. הסבר שניים מן הגורמים (מלבד מלחמת העצמאות) שהשפיעו על מצב היהודים בארצות האסלאם משנות הארבעים עד סוף שנות השישים של המאה ה' 20.

(12 נקודות)

/המשך בעמוד 11/

18. עלייה וקליטה בשנות החמישים והשישים של המאה ה-20

- א. הסבר שלושה מן השיקולים שהשפיעו על המדיניות של מדינת ישראל בקליטת העלייה בשנות החמישים והשישים של המאה ה-20. (15 נקודות)
- ב. הסבר שניים מקשיי הקליטה שהיו לעולים עקב מדיניות הקליטה שנקטה מדינת ישראל. (10 נקודות)

19. מלחמת ששת הימים / מלחמת יום הכיפורים

- בחר באחת מן המלחמות: מלחמת ששת הימים או מלחמת יום הכיפורים.
- א. הסבר את הגורמים והנסיבות לפרוץ המלחמה שבחרת בה. (12 נקודות)
- ב. הסבר כיצד השפיעה המלחמה שכתבת עליה בסעיף א על מדינות ערב, וכיצד היא השפיעה על הכלכלה ועל החברה במדינת ישראל. (13 נקודות)

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או למסמך אלא ברשות משרד החינוך

נספח לשאלה 14

מפה של פלישת צבאות ערב למדינת ישראל (מאי 1948)

